

Розділ V. ПЕДАГОГІКА

УДК 37.013.42

І.Г. Карпова, канд. пед. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м.Чернігів, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ РЕЛІГІЙНИХ ІНСТИТУТІВ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Запорукою побудови цивілізованого суспільства є виховання всебічно розвинених особистостей, патріотів своєї країни. У зв'язку з цим зростає значення соціальних інститутів, здатних виконати це завдання, забезпечити успішну соціалізацію підрастаючого покоління. У статті розглянуто роль у цьому процесі одного з інститутів соціалізації – православної церкви.

Ключові слова: соціальний інститут, православна церква, соціалізація, молоде покоління.

Залогом построения цивилизованного общества является воспитание всесторонне развитых личностей, патриотов своей страны. В связи с этим возрастает значение социальных интитуттов, способных решить эту задачу, обеспечить успешную социализацию подрастающего поколения. В статье рассмотрена роль в этом процессе одного из интитуттов социализации – православной церкви.

Ключевые слова: социальный институт, православная церковь, социализация, молодое поколение.

The guarantee of the civilized society building is the all-round personalities, the patriots of the country, upbringing. That's why the meaning of the social institutions capable to solve this task, provide the socialization of the younger generation successfully is increasing. The role of one of the institutions in this process - the Orthodox Church – is examined in the article.

Key words: social institution, the Orthodox Church, socialization, younger generation.

Постановка проблеми. Події, що відбуваються останнім часом в Україні, свідчать про невирішеність багатьох економічних, соціальних, політичних та інших проблем. Державні, політичні діячі, науковці, політологи намагаються знайти відповіді на складні запитання, що поставило сьогодні. Явно, попри всі негаразди, Україна має зберегти цілісність, уникнути громадянської війни, масового кровопролиття, продовжити повноцінний, стабільний розвиток у сім'ї європейських народів.

З огляду на це, особлива увага зростає до проблеми всебічного виховання молодої людини, з одного боку, патріота, готового в будь-який час стати на захист національних інтересів рідного народу, а з іншого – справжнього інтернаціоналіста, гуманіста, який цінує і поважає не лише власні культурні і духовні надбання, а й культурні досягнення інших народів.

Думаємо, що серед різноманітних соціальних інституцій, що мають виконувати ці завдання, готувати людину до життя, вводити її у світ культурних цінностей нації і світової спільноти, виховувати на високих засадах моралі, особлива роль у сучасних умовах належить релігійним інституціям.

Якщо у 1992 році в Україні було зареєстровано 14 тис. релігійних організацій, то в 2006 році – 25 тис., понад 90 % з яких становлять християнські конфесії [11, с. 122]. Станом на 1 січня 2012 р. релігійна мережа в Україні представлена 55 віросповідними напрямками, в межах яких діє вже 36500 релігійних організацій, 12899 недільних шкіл. Зростає видання церковних друкованих засобів масової інформації, нині їх кількість становить 390 одиниць. Розподіл церковно-релігійних організацій за конфесійною ознакою свідчить про домінування в Україні православ'я, до складу якого входить

18279 парафій (52,2 % від загальної кількості релігійних осередків віруючих країни) проти 17071 (51,6 %) на 1 січня 2009 р. [4].

Молодь України також не стоїть осторонь проблеми визначення ролі релігії в житті молодої людини [5]. За дослідженнями Н. Гаврилової, аналіз опитувань студентів світських ВНЗ, протестантських навчальних закладів, православних семінарій та богословських факультетів показує, що 75 % з опитаних вважають себе віруючими (41,2 % з них – носії так званої інституціональної релігійної свідомості, а 33,8 % – неінституціональної релігійної свідомості, тобто такі, що не належать до конкретної конфесії), причому в межах так званої інституціональної свідомості (носіями якої є представники певної релігійної конфесії) перевага надається православної вірі як традиційній для Русі-України – 33,7 % віруючих (греко-католики становлять 2,3 % віруючих, мусульмани – 1,7 %, римо-католики – 1,3 %, євангельські християни-баптисти – 1 % та ін.).

Дослідники зазначають, що релігія, спілкування всередині релігійної громади цікавить молодих людей не лише як традиційне культурне середовище чи національний спосіб буття, а й як перспектива особисто доторкнутися до вічних істин, відчутти на собі дію Божественної благодаті й як наслідок – можливість змінити власне життя, наповнити його справжнім сенсом, повною мірою розкрити себе як особистість. Таким чином, **актуальність нашого дослідження** визначається, з одного боку, зростанням ролі релігії у житті сучасних молодих людей, а з іншого, важливістю визначення духовних орієнтирів молоді, здатних забезпечити не лише її входження в соціум на традиційно-історичних засадах, а й створення умов для її самовиховання й самореалізації.

Аналіз наукової літератури засвідчив збільшення уваги дослідників до озвученої проблеми. Різноманітні аспекти соціалізації підростаючого покоління засобами релігії розглядаються науковцями в основному через призму християнського виховання, розвитку духовності в цілому (М. Євтух, Т. Тхоржевська [3], Л. Московчук [9], Л. Пovalій, В. Постовий [11], В. Рашковська [13]), виховання окремих рис характеру (Г. Ващенко [1]).

Одночасно дослідники (М. Галагузова [2], Р. Костенко [6], О. Романовський, В. Бабаєв, О. Пономарьов [14], М. Хайруддинов [15]) звертають увагу на значні резерви релігійного культурного середовища у процесі соціалізації підростаючого покоління. Отже, **метою статті** є виявлення виховного потенціалу однієї з найчисленніших конфесій України – православної церкви у сучасних процесах соціалізації підростаючого покоління.

Виклад основного матеріалу. Проблема відродження духовності актуальна як для світу в цілому, так і для України зокрема. “Проблеми духовного відродження є стрижневими для незалежної України” [7, с. 470], причому вони мають у ній (як і в будь-якій іншій державі) свої національно-релігійні аспекти. Отже, можна дійти висновку, що людина має повернутись до традицій духовності, що склалися у цьому суспільстві тисячоліттями.

Із запровадженням християнства на руських землях почався новий злет у розвитку духовності, культури, освіти, літератури, мистецтва. По суті, вже з перших моментів поширення на Русі православна церква стала фокусом не лише релігійного життя, а й культурним, соціально-педагогічним, освітнім, виховним середовищем для населення, і, зокрема, підростаючого покоління Давньоруської держави, й саме тому можна прослідкувати досить виразну соціально-педагогічну спрямованість її діяльності, що реалі-

зовувалась через моральну, духовну, педагогічну, психотерапевтичну функції, функцію соціалізації та ін. [2, с. 343-346].

Храми, монастирі, лаври ставали не лише центрами богослужінь, а й осередками залучення інтелектуально і духовно підготовлених людей (в основному священнослужителів, монахів) до дослідження власної історії (літописання), розвитку живопису (іконопису), вітчизняної літератури (агіографічні твори, переклади західних, візантійських хронік, творів арабських дослідників тощо), музичного мистецтва (підготовка професійних музикантів-співаків та диригентів для церковних кліросів, складання музичних релігійних творів, збірників церковного співу – “Богогласників” та ін.), а згодом – організаторами книговидавничої справи, відкриття типографій, вищих освітніх закладів тощо. Православна церква стала основним фундатором і розвитку освіти на Русі.

Аналіз нинішньої ситуації в Україні засвідчує зростання ролі релігії в житті сучасних українців. За даними науковців з Інституту проблем виховання АПН України [11, с. 124], лише 3 % опитаних вважають себе атеїстами (78 % – православні, 11 % – греко-католики, 6 % – протестанти, 2 % – іудеї). І хоча лише 9 % опитаних (328 батьків дітей підліткового віку) регулярно (раз на тиждень) разом із дітьми відвідують богослужіння, 89 % респондентів підкреслили, що періодично звертаються до священника з проханням виконати певний релігійний обряд. Переважна більшість батьків (73 %) [11] позитивно ставиться до виховання у дітей релігійності на ґрунті традиційної релігії, вважаючи її основою духовності.

Отже, проблема ролі релігійних конфесій, зокрема, православної церкви у соціалізації дітей та молоді не втрачає свого значення й актуальності. Православна церква у сучасному суспільстві на різних рівнях функціонування соціального середовища своєю соціально-педагогічною діяльністю сприяє успішній соціалізації молоді. Так, на макро-рівні (рівень взаємодії певної конфесії чи групи із соціальними інститутами на рівні держави) церква, спираючись на християнські цінності та ідеали, пропагує молоді високі моральні норми і правила поведінки, спрямовані проти негативних явищ у суспільному середовищі (насильства, аборти, наркоманія, алкоголізм тощо), виступає ініціатором розроблення і впровадження в життя відповідних соціальних проєктів.

Особливу роль у забезпеченні успішної соціалізації молоді виконує мезо- (рівень взаємодії християнської общини з малими групами всередині чи поза нею) та мікрорівень соціального середовища (рівень взаємодії общини та її представників із особистістю). Головне завдання на цих рівнях – об’єднання людей у межах приходу, неформальне, в тому числі поза межами общини спілкування, спрямоване, передусім, на духовне взаємозбагачення, активне залучення дітей та молоді до творчої діяльності, справ милосердя, благочинності, допомоги нужденним [10, с. 160-161].

Саме тому православний храм сьогодні – не просто приміщення для відправлення служб, релігійних обрядів чи місце молитви для купки бабусь (як часто думає пересічний українець), а дієве соціально-педагогічне, виховуюче, творчо-розвиваюче середовище, місце спілкування, духовного життя і соціальної активності людей.

Отже, православні релігійні громади, використовуючи різноманітні форми і методи діяльності, залучають дітей та молодь до діяльності у недільних школах, різноманітних студіях, гуртках, секціях, товариствах, що відкриваються при храмах. Ця робота дуже важлива в сучасних умовах, оскільки допомагає батькам у вихованні дітей у дусі історич-

но-релігійних, патріотичних традицій України, прищепленні молоді кращих моральних якостей, вихованні милосердя, співчуття, підготовці до майбутнього життя.

Прикладом такої роботи може бути діяльність православної общини храму Усіх Святих Чернігівських у м. Чернігові [12]. При храмі (що, по суті, є цілим православним комплексом), крім недільної школи, функціонують гуртки бісероплетіння, флористики, живопису, церковного співу, вивчення церковнослов'янської мови, історії православної церкви, музики, “Господарочка”, “Молодіжка”, секція боротьби (якою, до речі, керує священник цього храму, кандидат у майстри спорту), театр казкової скульптури, гурток православних слідопитів (скаутів).

Так, наприклад, на заняттях гуртка бісероплетіння відбувається знайомство дітей із історією цього виду декоративно-прикладного мистецтва, що дозволяє їм доторкнутися до витонченої краси Божого світу, виховується терплячість, зосередженість, старанність. Виховання духовності, патріотизму, кращих людських якостей відбувається на теоретичних заняттях гуртка православних слідопитів та у процесі проведення ними різних заходів. У статуті гуртка, зокрема, зазначено: “Слідопит вірний Богу, батькам та начальникам. Слідопит чесний і правдивий. Слідопит допомагає ближнім. Слідопит ввічливий. Слідопит друг тварин і усієї природи. Слідопит працелюбний і наполегливий” та ін. А, скажімо, заняття гуртка “Господарочка” знайомлять дівчат (як майбутніх дружин і мам) із обов'язками, що покладаються на жінку в родині, допомагають їм набувати навичок ведення домашнього господарства, виховують високу відповідальність за виконання сімейних обов'язків.

Вагомі потенційні можливості для соціалізації дітей та молоді створює православний волонтерський рух “Молодість не байдужа”, що останнім часом розгортається в Україні [8]. Через різноманітні форми роботи, реалізацію нових проектів, наприклад “Реставрос” чи “Врятуй і збережи”, молодь має широкі можливості не лише для власного саморозвитку, самореалізації, а й активної соціальної діяльності.

На мікрорівні соціально-педагогічної діяльності православної церкви відбувається задоволення різноманітних духовних, моральних, психологічних потреб молоді людини у комунікації з іншими віруючими у процесі спільної молитви, сповіді тощо. Так, наприклад, у процесі спілкування з духовним наставником (скажімо, на сповіді) відбувається (за умови щирого каяття у своїх недоліках, а православною мовою кажучи – гріхах) перебудова внутрішнього світу молоді людини, його зміна і вдосконалення.

Православна людина у процесі виконання релігійних приписів (молитва, піст, сповідь, причастя та ін.) отримує унікальну можливість внутрішнього творчого розвитку, самовдосконалення, спрямованого на подолання свого негативного “Я”, виховання кращих рис людини, громадянина, патріота. Отже, у процесі інтеріоризації, засвоєння особистістю норм, культурних цінностей православної віри відбувається творення нею власного внутрішнього світу, духовний саморозвиток, що само по собі є внутрішньою творчою дією, спрямованою на розвиток особистості.

Отже, в сучасних умовах православна церква, спираючись на досвід соціально-педагогічної діяльності релігійних громад, церкви в цілому попередніх поколінь, використовує значний арсенал форм, методів і засобів у соціалізації молодого покоління, що відбувається: за допомогою знайомства дітей та молоді з культурною спадщиною народу (архітектура, музика, живопис і т. ін.); через ознайомлення в ході екскурсії до хра-

мів, паломницьких подорожей до монастирів, відвідування релігійних служб та інше з цінностями вітчизняної православної культури, християнського світу в цілому; у процесі активної соціальної благодійної, волонтерської діяльності молоді; під час самореалізації та співтворчості у процесі діяльності у різноманітних студіях, гуртках, клубах, що створюються при храмах, і, звичайно, завдяки використанню релігійних методик впливу, виховання і самовиховання, що дає молодій людині можливість удосконалити себе, свій внутрішній світ, виховати в собі почуття добра, справедливості, чесності, патріотизму, прагнення служити людям і Батьківщині, інші високі моральні якості.

Таким чином, православна церква за свою тисячолітню історію існування на землях Русі-України накопичила значний досвід релігійного виховання, соціалізації молоді генерачії, введення її в систему соціальних відносин. Вона створює можливість забезпечити процес спрямованої, соціально контрольованої соціалізації дітей та молоді й тому по праву може вважатись (звичайно, за умови сприйняття людиною православної віри, її цінностей і норм) досить впливовим інститутом соціалізації дітей та молоді.

Отже, аналіз релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні на сучасному етапі свідчить як про збільшення чисельності релігійних організацій у цілому, так і про зростання зацікавленості релігійними проблемами серед широкого молодіжного загалу. З огляду на це, реалії життя вимагають від сучасної педагогіки якісно нових парадигм виховання, серед яких, на нашу думку, поруч із національними і гуманістичними основами, провідне місце мають посідати й духовні засади. А це, у свою чергу, вимагає від неї розроблення нових форм, методів організації виховної роботи з молоддю, спрямованих на виховання високих духовних якостей особистості – надійної запоруки її гармонійного, всебічного, творчого розвитку.

Список використаних джерел

1. *Ващенко Г.* Методи виховання окремих рис волі і характеру. Виховання релігійності [з книги: Григорій Ващенко. Виховання волі і характеру] / Г. Ващенко // Пам'ять століть. – 2001. – № 3. – С. 32–37.
2. *Галагузова М. А.* Социально-педагогическая деятельность в конфессиях / М. А. Галагузова // Социальная педагогика : курс лекций / под. общ. ред. М. А. Галагузовой. – М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2000. – С. 342–357.
3. *Євтух М. Б.* Проблеми виховання молоді у світлі християнського вчення / М. Б. Євтух, Т. Б. Тхоржевська // Виховання і культура. – 2001. – № 1(1). – С. 58–61.
4. *Інформаційний звіт* Міністерства культури України про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні (за 2011 рік) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.irs.in.ua>.
5. *Карпенко О.* Во что и как верит молодежь Украины [Электронный ресурс] / О. Карпенко. – Режим доступу : <http://cpgazeta.ru>.
6. *Костенко Р. В.* Вплив християнської релігії на особистість у процесі її соціалізації / Р. В. Костенко // Виховання і культура. – 2001. – № 1(1). – С. 62–66.
7. *Кримський С. Б.* Принципи духовності XXI століття / С. Б. Кримський // Дві Русі [за заг. ред. Л. Івшині]. – К. : Факт, 2003. – С. 468–484.
8. *Молодость* не равнодушна. Волонтерское движение православной молодежи [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://molodost.in.ua>.
9. *Московчук Л.* Виховання учнів на основі християнської моралі / Л. Московчук // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С. 40–43.

10. *Патриарх* и молодежь: разговор без дипломатии / [ред.-составители В. Пономарев, А. Добросоцких]. – М., 2009. – 208 с.

11. *Повалій Л.* Українські проблеми релігійного виховання дітей / Л. Повалій, В. Постовий // Освіта і управління. – 2006. – Т. 9, № 2. – С. 121–127.

12. *Православний храм Усіх Святих Чернігівських* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://xvc-cp.net.ua>.

13. *Рашковська В.* “Подорож у православний храм” як засіб розвитку духовності особистості / В. Рашковська // Рідна школа. – 2003. – № 3(878). – С. 16–18.

14. *Романовський О. Г.* Педагогічні аспекти впливу християнського культурного середовища на формування особистості / О. Г. Романовський, В. М. Бабаєв, О. С. Пономарьов // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 1. – С. 64–68.

15. *Хайруддинов М. А.* Без знання релігії громадний пласт культурного насліддя не будет воспринят подрастающими поколениями / М. А. Хайруддинов // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 1. – С. 70–71.

УДК 316.36:37

Т.І. Коленіченко, канд. пед. наук

О.Ю. Количева, магістрантка

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ФОРМУВАННЯ БАТЬКІВСЬКИХ НАВИЧОК ЯК ОДИН ІЗ АСПЕКТІВ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Досліджено теоретичні аспекти поняття «відповідальне батьківство», «молодь», «батьківські навички». Проаналізовано основні проблеми формування батьківських навичок як одного із аспектів підготовки молоді до сімейного життя, які спричинені впливом на молоду людину певних зовнішніх факторів. Описано реалізацію авторської програми «Підготовка молоді до батьківства», яка має на меті підвищити рівень сформованості батьківських навичок у молоді.

Ключові слова: сім'я, молодь, батьківські навички, відповідальне батьківство, шлюбно-сімейний спосіб життя, соціально-педагогічні умови, сучасні тенденції подружнього життя.

Исследовано теоретические аспекты понятия «ответственное родительство», «молодежь», «родительские навыки». Проанализировано основные проблемы формирования родительских навыков как одного из аспектов подготовки молодежи к семейной жизни, вызванных влиянием на молодого человека ряда внешних факторов. Описано реализацию авторской программы «Подготовка молодежи к отцовству», которая имеет целью повысить уровень сформированности родительских навыков у молодежи.

Ключевые слова: семья, молодежь, родительские навыки, ответственное отцовство, брачно-семейный образ жизни, социально-педагогические условия, современные тенденции супружеской жизни.

The investigation defines theoretical aspects of the concepts “responsible parenthood”, “youth”, “parent’s skills”. The article analyzes the main problems of formation of parent’s skills which depend from external factors. The study gives the description of the realization of author’s program “The preparation of young people for parenthood” which aims to enhance the level of formation of youth parent’s skills.

Key words: family, youth, parent’s skills, responsible parenthood, marriage and family way of life, social-pedagogical conditions, modern trends of matrimony.

Постановка проблеми. Підготовка молоді до подружнього та майбутнього сімейного життя є невід’ємною складовою формування відповідальної та успішної особистості в умовах поступу в євроінтеграційний освітній простір. Особливої значущості набуває проблема гендерної соціалізації молоді та підготовки їх до прокреативної діяльності як реалізації потреби мати дітей, прагнення бути гарними батьками.